

Kakav će biti efekat britanskog pritiska u Indiji?
U razvoju naroda, kao i u svim biološkim fenomenima, ne može se ništa sa sigurnošću proricati...
»Gerarchia« (direktor Benito Mussolini) januar 1932.

ISTRA

Ali ipak držimo, da se može reći, da će za trenutak taj pritisak imati efekta, ali osvetit će se u budućnosti...
»Gerarchia« (direktor Benito Mussolini) januar 1932.

GLASILO SAVEZA JUGOSLAVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

»ISTRA« izlazi svakog tjedna u petak. — Uredništvo i uprava nalaze se u Zagrebu u Samostanskoj ulici broj 16. II. — Broj čekovnog računa 36.789.

Pretpлата: Za cijelu godinu 50 Din; za pol godine 25 Din; za inozemstvo dvostruke. Za Ameriku 2 dolara na godinu. — Oglasi se računaju po ejenku.

Čehoslovačka i manjine Vijesti iz Julijske Krajine

U malo kojoj državi vladaju tako dobri odnosi između narodne većine i manjina, kao što vladaju u Čehoslovačkoj. Već od postanka te slavenske republike Čehoslovaci su prama pripadnicima raznih narodnih manjina, a naročito prama Nijemcima, razumno obazrivi. Dok se manjine u raznim drugim državama često i glasno bune protiv postupka većine, iz Čehoslovačke se pritužbe ne čuju. A ako i ima pritužaba, te se obično ne daju ni uporediti s pritužbama raznih drugih manjina u Evropi. Istina je, doduše, da je Čehoslovačka jedna od onih država, koje su mirovnih ugovorima obavezane na poštivanje narodnih manjina.

Imali smo nedavno prilike da čitamo u svjetskoj štampi jedan članak iz pera glasovitog francuskog publiciste Julesa Sauerweina, u kojem je bilo govora o stanju narodnih manjina u Evropi i o gledanju Lige Naroda na manjine. U tom članku ugledni se je francuski publicista specijalno osvrnuo na prilike u Čehoslovačkoj, pa ističe taj gotov idealan odnos većine prama manjinama. Sauerwein kaže:

»U Pragu sam prošlog proljeća imao prilike da vidim interesantne stvari. Kada sam predavao na visokoj školi za političke znanosti, opazio sam, da su prisutni njemački ministri. A kasnije kada sam došao u doticaj sa izvjesnim ljudima, primjetio sam, da u Čehoslovačkoj skoro ne postoji manjinski problem. Radi čega? Zato jer je inteligentna vlada ne samo svojim manjinama dala sve ono što im garantiraju mirovni ugovori nego također je dala svakome Nijemcu još više. Radi toga Nijemci učestvuju na političkom uplivanju na temelju svoga velikog udjela u gospodarskom životu i produkciji. Mislim da je i poljska vlada radila jednako i da je zadobila za sebe one njemačke izvrsne tehničare, koji mogu pomoći gospodarskoj obnovi zemlje. U Čehoslovačkoj je i u pograničnim krajevima popustila propaganda njemačkog separatizma.«

Manjine u Čehoslovačkoj nisu ni malobrojne ni beznačajne. Ali to ne znači, da su Čehoslovaci iz bojazni popustljivi prama manjinama. Ne! Ta je obzirivost produkt političkog razuma te slavenskog etičkog shvaćanja i humanosti. Čehoslovačka je nikla iz borbe jednog potlačenog naroda u nenacionalnoj državi, pa oni, koji upravljaju danas Čehoslovačkom znadu što znači nacionalni pritisak.

Čehoslovačka ima u Istočnoj Šleziji, koja je pripala republici, oko 100 hiljada Poljaka, koji imaju lijepe rasporedene školske mreže. Imadu 75 osnovnih škola, 2 gradjanske, 5 privatnih osnovnih, 5 privatnih gradjanskih, jednu realnu gimnaziju, jednu učiteljsku školu, jednu poljodjelsku, jednu trgovačku, i čitav niz domaćinskih škola. Javne pomaže država, i privatne Poljsko školsko društvo. Premda su stranački podijeljeni, ipak rade Poljaci zajedno. U Čehoslovačkoj ima dalje 3.130.000 Nijemaca, od kojih upotrebljava 2.200.000 njemački nastavni i službeni jezik, 753.220 dvojezični, a samo 134.000 češki jezik. 96% Nijemaca u Čehoslovačkoj može dakle općiti sa vlastitima u materinskom jeziku. Gdje manjina nije veća od 20%, mogu tražiti dvojezičnu školu. Konačno živi u republici 700.000 Madjara, koji ta-

kodjer imaju najveće koncesije i uživaju mnoga prava.

Kako gleda oficijelna Čehoslovačka na problem manjina vidi se sasvim jasno iz mnogih auktoritativnih izjava vodećih političkih ličnosti Čehoslovačke. Citirat ćemo danas ovdje momentalno mišljenje jednog od istaknutih čehoslovačkih političara, dra. Krofta, o manjinama u Čehoslovačkoj. Ovako razumne izjave rijetko se čuju, a za nas imaju pak naročito značenje.

Nedavno je bilo u Pragu ustanovljeno na inicijativu ministra dra. Krofta »Čehoslovačko društvo za proučavanje manjinskih pitanja«. Na ustanovnoj skupštini je dr. Krofta opširno tumačio potrebu i značenje toga društva. Među ostalim je Krofta rekao:

»Protiv ovog društva kod nas ne će biti otpora. Opravdanije bi bilo pitanje zašto se nije ustanovilo već prije. U Beču djeluje već od 1923. poseban »Institut für Statistik der Minderheitsvölker«. Sam opstanak toga instituta, naročito njegov smjer i neprikriveni cilj, opravdava i utemeljuje naš pothvat... U našoj državi imamo jako važne manjine po broju i historijskom razvoju, kao i po svojoj gospodarskoj i političkoj snazi. Iz tog dejstva proizlazi, da imaju manjinska pitanja za nas naročito, upravo životno značenje. Od pravilnog rješenja tih pitanja ovisi u velikoj mjeri budućnost naše države. Primjer bivše Austrije nam kaže veoma zorno, kako se može da osveti u miješanim državama nepravedan postupak većine s ostalim narodima. Taj primjer nam mora služiti za pobudu, da posvećujemo najveću pažnju manjinskim pitanjima u državi. To je važna dužnost onih, koji se moraju brinuti za sretnu budućnost države. To smo u prvom redu mi, pripadnici čehoslovačkog naroda.

Iz te svijesti se je rodila misao, da ustanovimo zavod ili društvo za proučavanje narodnih manjina. Rješenje tog pitanja ne smije biti samo plod političkih pogadjanja, izsiljenih slučajnom političkom situacijom i površnim kompromisima. Naprotiv, to mora biti temeljito spremljeno temeljitim znanstvenim studijem različitih strana manjinskog pitanja. Taj studij ne smije se prepustiti profesionalnim političarima, koji nemaju zato mira, vremena ni stručnog znanja.

Zato će zadaća ovog društva biti, da znanstveno i promišljeno proučava manjinska pitanja u državi i u ostalim državama, na pravnoj, političkoj, administrativnoj, statističkoj, sociološkoj, geografskoj, historijskoj, narodno-gospodarskoj, kulturnoj bazi.«

U posljednjem broju našeg lista pisali smo o manjinama u Rumunjskoj, a sad smo se, eto, osvrnuli na prilike u Čehoslovačkoj. Iz izjave rumunjskog predsjednika vlade Jorže vidjeli smo, kako jedan razuman političar i naučenjak zdravo gleda na pitanje manjina kad kaže, da se »narodni pritisak osvećuje uvijek konačno onome, ko ga provodja.« U slučaju Čehoslovačke vidimo, kako se odgovorni politički predstavnici čehoslovačkog naroda »brinu za sretnu budućnost države.«

Jedan veliki proces pred specijalnim tribunalom

Trst, februara 1932. — Tršćanski list »Il Piccolo« od 14. o. m., a također i svi ostali službeni fašistički listovi donasaju ovaj službeni komunik, datiran u Rimu 13. februara, koji mi doslovno prenašamo:

»Divljački napadaj u Kalu kod Kanala protiv jedne patrole finansijske straže. — Jedan teški teroristički zločin bio je organiziran i izvršen u oslobodjenoj zemlji protiv nekoliko finansijskih stražara. Dne 30. novembra 1930. šest financa, koji pripadaju brigadi u Kanalu, u nedjeljno veče uputilo se je unajmljenim autom u Koprivišće, koje potpada pod Kal. Pošto su se zaustavili oko pola sata u gostioni nekog Stefana Močnika, htjedoše da nastave put i pozvaše krčmara da plate račun za vino i kavu, što su popili. Ali za čudo, umjesto da krčmar dode, da si naplati račun, njegov im je sin donio još vina, koje su oni počeli da piju, te su tako nešto otegnuli s odlaskom.

Automobil, kojim su napustili gostionu bio je učinio nešto više od jednog kilometra puta, kad li najedamput odjeknuše hitci iz pušaka i revolvera od strane osoba, koje su bile sakrivene u šumi, na mjestu, gdje izlazi iz šume jedan prečac. Napadači su iskoristili gustu maglu, koja je crnu noć činila još crniom nego obično, a aprofitirali su i time, što je cesta na tom mjestu strma, pa je automobil uzbrdo morao da vozi polaganije. Napadači su bili raspoređeni tako, da su mogli pogoditi u automobil naisigurnije. Uspieli su da pogode jednim hitcem iz puške financa Cesara Rastelli-a, koji je od rane odmah umro.

Automobil je odmah ugasio fenjere, a to je onemogućilo napadačima, da i daljnjim hitcima pogode automobil. Ostali financi, koji su srećom ostali netaknuti sišli su na zemlju i u velikoj prisutnosti duha, fingirali su, da imaju na sebi oružje, te je jedan među njima zaviknuo »Fuoco!« (Pucaj!), na što su napadači pobjegli.

Istragom se je ustanovilo, da su financi bili sami kroz pola sata u jednoj sobi gostione, dok je u drugoj sobi, tik ove, bilo dvadesetak civilista, seljaka iz tog sela i okolnih naselja. Seljaci su kroz ono vrijeme, dok su financi bili u gostioni često izvirivali i motrili što rade. Gostioničar je pak s naročitim interesom pitao stražare, kada kane nastaviti put, kamo idu, kojom cestom voze i u koji sat.

Prema kontradiktornim izjavama drži se, da je zasjeda zasnovana među raznim seljanima, koji su tom prilikom bili u gostioni, pa su ih vlasti zato aretirale. Strpljivom i mudrom istragom, koju su vršili istražni organi Specijalnog Tribunala moglo se je ustanoviti sve okolnosti, koje su prethodile događaju, okolnosti, u kojima je napadaj uslijedio, a isto tako i ono, što se je iza toga dogodilo. Dokaznim sredstvima ustanovilo se je prave krivece, a za nekoje postoje sumnje.

Ustanovilo se je, da je onoga dana u selu koje se prostire duž granice na jugoslavenskom teritoriju

proslavljen dan ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca u jugoslavensku državu. Gostiona u Koprivišću, a i ostale gostione u okolici, bile su posjećene jače nego obično, dok su se u nekim privatnim kućama u toj zoni držali plesovi do kasno u noć.

Kad su finansijski stražari došli u gostionu Močnik, u jednom je lokalno bio opasni bandit Viktor Hvala, emisar antitalijanske organizacije. On je pristupovao, prema rezultatima nekih drugih procesa, u umorstvu učitelja Sottosantija. U gostioni je bio prisutan i neki Stanislav Kamenšek, vjerni drug Hvale, koji je tajno prebiegao u inozemstvo 22. oktobra 1930.

Bez sumnje je prisustvo ove dvojice onog iznimnog dana imalo svoju svrhu. Ta su dvojica imala da organizuju jednu antinacionalnu demonstraciju. Kad su vidjeli finansijske stražare, stvorena je odluka, da se izvrši na njih napadaj oružjem. Oko petnaest ljudi izišlo je u tu svrhu iz gostione neopazice, iza što su međusobom pod glas izmijenili misli i kad su doznali, kad će stražari otići iz gostione. Oboružane se i podjose na ono mjesto, gdje je napadaj izvršen, da čekaju automobil.

Zločinački napadaj bio je spremljen u detalje od organizatora, tako, da su napadači izabrali i vrlo strategijsko mjesto i da su se smjestili na najpodesniji način.

Prema jasnim i preciznim ispodjvedima uhapšenih proizlazi, da su najglavniji eksponenti tog pothvata pored Viktora Hvale, koji je od 1923. do 1930. bio 12 puta osuđen, te Stanislava Kamenšeka, bila još 22 člana tajne organizacije, koji su pripadali akcionoj četi u Gorici za slovensku propagandu protiv talijanske dominacije. Imali su nadalje glavnu riječ u pothvatu, jer su upućivali drugove na djelo, što su učestvovali u zločinu, što su davali instrukcije i oružje i što su naložili pucanje, kad se je pojavio automobil, neki Valentin Lipicar, Leopold Lipicar, Donat Lipicar, Rudolf Pregelj, Augustin Močnik i Stefan Močnik. Proizlazi, da su svi ovi, naoružavši se i razdijeljeni u grupe, bili na mjestu napadaia, te su čekali nalog za pucanje. Taj nalog dali su Rudolf Pregelj i Donat Lipicar. Palo je više hitaca, jer su svi pucali nekoliko puta redom, tako, da je automobil bio pogodjen na više mjesta, a jedan je hitac pogodio i stražara Rastelli-a.

Optuženi su u istrazi dokazali, da su emisari iredentističke organizacije, u dogovoru s nekim individuumima iz Gorice, učlanjenima u terorističkoj, antitalijanskoj organizaciji, organizovali taj napadaj. Istraga je zaključena tako, da je Specijalnom Tribunalu predano na sudjenje 14 ljudi i to: Viktor Hvala, Stanislav Kamenšek, Donat Lipicar, Antun Lipicar, Stefan Močnik, Augustin Močnik, Marko Močnik, Rudolf Pregelj, Leopold Lango, Ivan Jug, Jožef Šavli, Andrej Brezanšek i Leopold Šuligoj. — Hvala i Kamenšek su u bijegstvu, a za Brezanšeka istražni je sudac zatražio isključenje iz procesa.

